

TürkCad

Eğitimde Bireysel Farklılıklar ve Türkçe Eğitiminde Bireysel Farklılıkların Kazandırılmasında Ders Kitaplarının Önemi¹

Şeymanur SOYLU² & Müzeyyen ALTUNBAY³

Özet

Her insan farklı özellikler ile dünyaya gelir. Bilişsel, fiziksel ve duyuşsal olan bu özellikler bireysel farklılık olarak tanımlanır. Günümüzde eğitimden kamu politikalarına kadar pek çok alanda bireysel farklılık konusuna değinildiği görülmektedir. Bireysel farklılıkların eğitim-öğretim programı ile temel materyal olan ders kitaplarında da yer alması gerekmektedir. Çünkü okullar, bireysel farklılıkların yoğun olarak görüldüğü ortamlardır. Özellikle dil becerilerinin yanı sıra bireylerin iletişim becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlayan Türkçe eğitimi derslerinde bireysel farklılık konusuna ders kitaplarında yer verilmesi gerekir. Türkçe eğitimi dersleri, disiplinler arasılığın fazla olduğu derslerden biridir. Bu dersin temel materyali ise ders kitaplarıdır. Ders kitaplarındaki metinler ve görsellerde, bireysel farklılıkları yansıtan örneklerin yer alması önem taşır. Bu çalışmada önce bireysel farklılık kavramı tanımlanmış, sonra literatürden hareketle bireysel farklılıklar sınıflandırılmıştır. Ardından Türkçe eğitiminde ders kitaplarında bireysel farklılıklara yer verilmesinin önemi ve gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bireysel farklılık, Türkçe eğitimi, ders kitapları.

Individual Differences in Education and the Importance of Textbooks in Acquiring Individual Differences in Turkish Language Education

Abstract

Every person is born into the world with different characteristics. Cognitive, physical, and sensory features are defined as individual differences. It is observed that the topic of individual differences is addressed in many fields today, from education to public policies. Individual differences should also be included in the education curriculum and fundamental materials such as textbooks. Because schools are environments where individual differences are intensively observed. Especially in Turkish language education classes, which contribute to the development of individuals' communication skills alongside language skills, it is necessary to include examples of individual differences in textbooks. Turkish language education classes, as known, are among the disciplines with the highest interdisciplinarity. The primary material for this course is textbooks. The inclusion of examples reflecting individual differences is important in the texts and visuals in textbooks. In this study, the concept of individual differences is first defined, and then, based on the literature, individual differences are classified. Following that, the importance and necessity of incorporating individual differences in Turkish language education textbooks are emphasized.

Key Words: Individual differences, Turkish language teaching, textbooks.

¹ Bu çalışma Doç. Dr. Müzeyyen Altunbay danışmanlığında hazırlanan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Bilim Uzmanı, seyma.nur-1903@hotmail.com, 0000-0002- 3944-9601

³ Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, altun.bay@hotmail.com, 0000-0002-9568-3160.

1. Giriş

Bir toplumu oluşturan her birey gerek fiziken gerek karakteristik gerekse ruhsal açıdan farklı özelliklere sahiptir. Sahip olunan bu özellikler toplumu bir arada tutan kültürel değer ve normların meydana gelmesini sağlayan, bununla birlikte kültürel değerlerin inşasında ve devamlılığında etkili olan önemli unsurlardır. Bireysel farklılık olarak adlandırılan bu nitelikler, günümüz dünyasında üzerinde sıklıkla durulan kavramların başında gelmektedir. Bireysel farklılık kavramı literatürde, “farklı dil-din, kültürel yapı, farklı antropoloji, gelişim, hazırbulunuşluk seviyesi, kendine özgü mizaç özellikleri ve yetenekleri” (Nettle, 2007) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım, aynı zamanda ana hatlarıyla bireysel farklılıkların çerçevesini de ortaya koymaktadır. Tüm bu özellikler ve daha fazlası bireysel farklılıkları oluşturmaktadır. Literatürde bireysel farklılık kavramının farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde ortaya koyulduğu tespit edilmiştir. Ortak özellikler olmakla birlikte her araştırmacının konuya özgü yaklaşımının ayrı olduğu görülmektedir. Akyol (2015, s.41-42) bireysel farklılıkları; doğuştan gelen farklılıklar öğrenilen farklılıklar ve ön yaşantılardan kaynaklanan farklılıklar olmak üzere üç temel başlıkta ayrıntılı olarak ele alırken; Kuzgun & Deryakulu (2004, s.1), bireysel farklılıkları, her birey için farklı olan kişisel özellikler olarak tanımlamıştır. Bu bireysel farklılıklar arasında en çok dikkat çekenin fiziksel farklılıklar olduğunu, bunun yanı sıra zihinsel, psikolojik, toplumsal ve kültürel açıdan da farklılıklar olduğunu eklemektedirler. “Bazı bireylerin uzun, bazılarının ise kısa boylu olması; bazılarının anne, baba, abla, ağabey, büyükanne ya da büyükbabalarına oldukça benzemelerine rağmen, bazılarının fiziksel görünüş olarak hiçbir yakın akrabasına benzememesi; bazılarının oldukça sosyal, girişken, neşeli, mutlu, bazılarının ise anti-sosyal, içe kapanık veya mutsuz olduğu; ya da hiç eğitim almamış olumsuz yaşam koşullarına sahip bir anne-babadan belirli bir konuda örneğin; müzik, resim ya da matematik konusunda üstün yeteneklere sahip bir çocuğun da dünyaya gelebildiği bilinmektedir” (Kuzgun & Deryakulu, 2004, s.1).

Bireysel farklılıkların okullarda ve bilhassa eğitim-öğretim programı ile temel materyal olan ders kitaplarında karşılık bulması gerekmektedir. Çünkü okullar, bireysel farklılıkların yoğun olarak görüldüğü ortamlardır. Bireylerin, bireysel farklılıkların neler olduğunu kavramaları noktasında ve akranlarının sahip oldukları bireysel farklılıklara karşı duyarlı olmalarının sağlanmasında okulların rolü büyüktür. Bu sebeple okullarda öğretim programları doğrultusunda planlanan derslerde kullanılan eğitim öğretim araçları, bireysel farklılıklara uygun olarak tasarlanmalıdır.

Türkçe eğitimi disiplinlerarasılığın en fazla olduğu derslerden biri olup bu dersin temel materyali ders kitaplarıdır. Ders kitaplarında çeşitli temalar ile birlikte verilen metinler ve bu metinleri destekleyici görseller, kazanımların edindirilmesinin yanı sıra bireysel farklılıkları da yansıtması bakımından önem taşır. Bu bağlamda Türkçe Öğretim Programı incelendiğinde ise programda konuya ilişkin şu açıklamalara yer verildiği görülür:

“Öğretim programları bireysel farklılıklara ilişkin hassasiyetler göz önünde bulundurularak yapılandırılmıştır. Kalıtsal, çevresel ve kültürel faktörlerden kaynaklanan bireysel farklılıklar ilgi, ihtiyaç ve yönelme açısından da kendini belli eder. Öte yandan bu durum bireylerarası ve bireyin kendi içindeki farklılıkları da kapsar. Bireyler hem başkalarından farklılık gösterir hem de kendi içindeki özellikleri ile farklıdır. Örneğin bir bireyin soyut düşünme yeteneği güçlü iken aynı bireyin resim yeteneği zayıf olabilir. Gelişim hayat boyu sürmekle birlikte bu gelişimin hızı evrelere göre değişkendir. Hızın yüksek olduğu zamanlar gelişim açısından riskli ve kritik zamanlardır. Bu sebeple öğretmenlerin gelişim hızının yüksek olduğu zamanlarda öğrencinin durumuna daha duyarlı davranması beklenir. Söz gelimi ergenlik dönemi kimlik edinimi için kritik dönemdir ve eğitim bu dönemde kimlik edinimini destekleyici sosyal etkileşimleri artırır ve yönetir (MEB, 2019, s.7).

Programda bireysel farklılıkların yalnız genel çerçevede değil aynı zamanda ölçme ve değerlendirmede de dikkate alındığı görülmektedir. “Hiçbir insan bir başkasının birebir aynısı değildir. Bu sebeple öğretim programlarının ve buna bağlı olarak ölçme ve değerlendirme sürecinin ‘herkese uygun’, ‘herkes için geçerli ve standart olması’ insan doğasına terstir. Bu sebeple ölçme ve değerlendirme sürecinde azami çeşitlilik ve esneklik anlayışıyla hareket edilmesi şarttır. Öğretim programları bu açıdan bir yol göstericidir” (MEB, 2019: s.5) ifadeleri, programın bilhassa ölçme ve değerlendirme aşamasında bireysel farklılıkların mutlaka göz önünde bulundurulması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Bu çalışmanın amacı bireysel farklılıkları genel hatlarıyla tanımlamak ve çocuklara duyarlılık kazandırılması amacıyla bireysel farklılıkların kazandırılması noktasında Türkçe ders kitaplarının işlevini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, “Türkçe eğitiminde ders kitaplarının bireysel farklılıkları öğretmede işlevi nedir?” sorusu araştırmanın asıl problem cümlesini oluşturmaktadır.

2. Bireysel Farklılıkların Sınıflandırılması

Bireysel farklılıkların sınıflandırılmasında literatürde yapılmış genel çalışmalar (Thompson, 1994; Akyol,1997; Kaptan, 1999; Einsberg & diğerleri 2000; Cole, Martin & Dennis, 2004; Cemiloğlu, 2004; Erden & Akman, 2006; Koç, Çolak, Kocaman & Bayraktar, 2006; Öngören, 2007; Güneş, 2007; Gaberson & Oermann, 2007; Denollet, Nyklicek & Vingerhoets, 2008; Aytaç & Tan, 2009; Koole, 2009; Kavsaoglu, 2019; Yücel, 2021) derlenerek bu çalışmalar ana hatlarıyla ortaya konmuş ve bireysel farklılık kavramına genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

2.1. Genlerle Aktarılan Bireysel Farklılıklar

Bireysel farklılıklar, temelinde genlerle aktarılan farklılıklara dayanır. Bunlar; fiziksel farklılıklar, zekâ, algı düzeyi ve yeteneklerden oluşmaktadır.

2.1.1. Fiziksel Özellikler

Fiziksel özellikler, bireylerin tanınmasını sağlayan en temel özelliklerdir. Tek yumurta ikizlerinde dahi onların ayırt edilmesini sağlayan ince bir farklılık mutlaka bulunmaktadır. Dolayısıyla boy (uzun-kısa), kilo (şişman-zayıf), saç rengi, ten rengi, hatta renk tonu, göz rengi vb. pek çok unsur temel fiziksel özelliklerdendir.

Fiziksel farklılıklar, sosyal ilişkilerde özellikle tarif ederken veya bireysel nitelikleri tanımlarken önemli olup bu farklılıklara saygı duyulması gerektiği erken yaşlardan itibaren verilmelidir. Ders kitaplarında ise fiziksel farklılıklara dikkat çekilmesi gerekir. Özellikle bazı yaş dönemlerinde fiziksel özellikleri dolayısıyla akran zorbalığına maruz kalan veya dışlanan öğrenciler olduğu bilinmektedir. Söz gelimi, kilosu ya da boyu nedeniyle sosyal gruplar tarafından kabul edilmekte güçlük çeken ya da akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin yalnız akademik başarıları değil psikolojilerinin de bu durumdan olumsuz etkilendiği görülmektedir.

2.1.2. Zekâ

Zekâ, bireyin doğuştan genler yoluyla sahip olduğu, düşünme becerisini kullanmasını sağlayan unsurdur. Gardner (2005) zekâyı “problem çözme kapasitesi ya da değerli veya birden çok kültürel yapı ürününe şekil vermek” olarak tanımlamaktadır. Zekâ düzeyleri bireyden bireye farklılık gösterdiği için bireylerin bir konuyu öğrenme yöntemleri de farklılaşmaktadır. Eğitim faaliyetlerin sürdürüldüğü okullardaki sınıflar gözlemlendiğinde; her öğrencinin farklı zekâ düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu durum etkinlikleri, ölçme ve değerlendirme yöntemlerini kısaca eğitim-öğretim sürecinin tamamını etkilemektedir.

2.1.3. Algı Düzeyi

Bireylerin görme, işitme, dokunma, koklama, tat alma gibi beş duyu organına bağlı bireysel farklılıkları algısal özellikleri oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra eğitimde, okuma, dinleme, yazma ve konuşma temel becerilerinin edinilmesinde görme ve işitme duyularının büyük önemi vardır.

Okullarda yalnız fiziki ortamların farklılıklara uygun hâle getirilmesi yetmez, ders materyallerinde de algısal farklılıkları yansıtacak metinlere yer verilmesi önem taşır. Örneğin metinler aracılığıyla engelli kahramanlara yer verilmesi ile toplumdaki engelli bireylere daha hassas yaklaşan nesiller yetiştirilmesi mümkündür.

2.1.4. Yetenek

Eğitimde her öğrenci nasıl ki bir diğerinden farklı özellikler sergiliyorsa, öğrencilerin yeterlikleri, yetenekleri de bir diğerinden farklıdır. Yetenek diğer farklılıklardan farklı olarak, ortaya çıkmak için uygun imkân ve durumu bekler. Söz gelimi çok iyi resim yapabilen bir öğrencinin bu yeteneğinin fark edilebilmesi için uygun şartların oluşması gerekir. Aksi hâlde pek çok yetenek körelip gidecektir.

Türkçe ders kitaplarında ise kahramanların idealize edilmeden farklı yetenekler ile yer bulması, öğrencilerin farkındalık kazanmaları açısından önemlidir. Böylece güzel resim yapabilen bir öğrenci, sporda başarılı olan bir başkası, şiir yazabilen ya da güzel şarkı söyleyebilen bir öğrenci, kendi yetenekleri açısından farklı olduğunu ve özel olduklarını kabul edecektir.

3. Çevreden Edinilen Bireysel Farklılıklar

Bireysel farklılıkların ikinci basamağını çevreden edinilen farklılıklar oluşturur. En az fiziksel farklılıklar kadar önemli olan ve eğitim-öğretim sürecini doğrudan etkileyebilen bu farklılıklarda yalnız bireyin değil, bireyin çevresindeki kişilerin de ciddi etkisi bulunmaktadır. Genel olarak çevreden edinilen bireysel farklılıklar aile, arkadaş çevresi, dili kullanma becerisi, sosyal duyarlık ve davranış, ahlaki ve toplumsal değerler, sosyal çevre gibi hususlardan oluşmaktadır.

3.1. Aile

Aile, esasında diğer bütün unsurları içinde barındıran bir çatı durumundadır. Çünkü çevreden edilen bireysel farklılıkların geneli aileden kaynaklı olarak değişebilmekte ve bireyin hayatını etkileyebilmektedir. Ailenin sahip olduğu; dil, kültür, sosyoekonomik durum gibi birçok unsur bireyin yaşamına yansımaktadır. Ders kitaplarında gerek metinlerde gerekse resimlerde toplumun genel değerlerine uygun aile modelinin yansıtılması ile birlikte farklı kültürlerden aile portrelerine de yer verilmesi gerekir.

3.2. Arkadaş Çevresi

Aytaç ve Tan (2019), yapmış oldukları çalışmada arkadaşlığın, insanların yaşamları boyunca çevresindeki insanlarla kurduğu ilişki biçimi olduğunu ifade etmiştir. İnsan, sosyal bir varlık olduğu için her yaş döneminde arkadaşına ihtiyaç duymaktadır.

Ders kitaplarında olumlu arkadaşlık modellerinin öne çıkarılması beklenir. Arkadaş grubunun çıkar odaklı değil, dostluk ve yardımlaşma odaklı kurulması gerekir. Ders kitaplarındaki arkadaşlık ilişkileri olumlu benlik algısı geliştirecek, olumlu rol model oluşturacak kişilerden oluşturulmalıdır.

3.3. Dili Kullanma Becerisi

Her insanın doğuştan konuşma yetisi ile dünyaya geldiğini savunan Chomsky'nin bu teorisi geçerliğini korumakla beraber var olan yetinin geliştirilmesi noktasında farklı

değişkenlerin etkili olduğu bilinmektedir. Doğum öncesi başlayan dinleme becerisi, ağlama ile başlayan konuşma becerisi, ilkokul yılları ile edinilen okuma ve yazma becerisi bireyin dili kullanma becerisi için attığı ilk adımlardır. Bununla birlikte bireylerde var olan sözcük hazinesi, konuşma becerisi ile okuma ve yazma yeterliliği, dil becerilerini ifade eden bireysel farklılıklardır.

Son yıllarda ülkemize gelen göçmen sayısı ile birlikte okullardaki öğrenci profili, mahallelerdeki komşu profili giderek değişmeye başlamıştır. Çok kültürlü eğitim-öğretim ortamları ile sosyal ortamlarda farklı dilden kültürden pek çok insanla iç içe yaşamak zorunluluğu, birbirlerinin kültürlerine ve dillerine saygı duymayı da gerektirir. Bu nedenle kitaplarda farklı kültür ve dillerdeki bireylere dikkat çekilmesi, çocuğun yaşadığı dünyanın çevresi ile sınırlı olmadığını fark etmesi açısından da önemlidir.

3.4. Sosyal Duyarlılık ve Davranış

Sosyal duyarlıkların temelinde duygular vardır. Duygular; bilişsel, davranışsal ve psikolojik tepkilerde kendini gösteren, çevresel bir uyarıcıya verdiğimiz tepkidir (Denollet, Nyklicek & Vingerhoets, 2008, s. 3-12). Einsberg ve diğerlerine (2000) göre, duygu düzenleme, sosyal birçok sürecin birleşmesiyle oluşur ve duygu düzenleme becerileri, diğer insanların olaylar karşısında nasıl tepki vereceğini etkiler. Erken çocukluktan itibaren duygu kontrolünün öğretilmesi, duyguların doğru yansıtılması, olumsuz duygu ve davranışlardan kaçınılması bireyin hem kendi ruh sağlığı için hem de topluma uyumu için şarttır.

Özellikle kişilerin ön yargıdan kaçınmaları, empati yeteneklerinin gelişmiş olması, sevgi ve saygı duygularının öne çıkarılması ve ders kitaplarında sosyal duyarlılık ve davranışları geliştirecek örnek metinlere ve görsellere yer verilmesi, hassas ve duyarlı bir toplum yetiştirilmesi için önem taşır.

3.5. Ahlaki ve Toplumsal Değerler

“Ahlak, bir grupta ya da belirli bir çevrede kabul edilen ortak davranış kurallarının tümüdür. Uygulamadaki karşılığı ‘iyi davranış’ olan bu ahlak tanımı, davranışların ahlaki, yani ahlak kuralları açısından değerlendirilmesine de olanak vermektedir” (Koç, Çolak, Kocaman & Bayraktar, 2006). Ayrıca ahlak, “insanın iyi ya da kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevî nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar bütünü; bu konularla ilgili ilim dalı” (Çağrı, 1989, s.1) diye tanımlanmıştır.

Ders kitaplarında olumlu duygu, düşünce, değer ve kavramlara yer verilmeli, bireysel ve millî ahlaki değerlerin yanı sıra evrensel ahlak ilkeleri de işlenmelidir.

3.6. Sosyal Çevre

Doğumdan itibaren ilk sosyal çevreyi oluşturan aileden, okullaşmayla birlikte farklı bireylerle genişleyen sosyal çevre insan hayatında doğrusal bir biçimde artış gösterir. Sosyal çevre içinde her yaştan birey olabileceği gibi, farklı statü, fiziki görünüm ya da bilişsel ve duyuşsal özellikleri barındıran bireyler de olabilir. Ders kitaplarına bu farklılıkların yansıtılması, farklı sosyal çevrelerden örneklere yer verilmesi, bireylerin daha duyarlı olmaları açısından önem taşır.

4. Sağlık Durumu ile İlgili Bireysel Farklılıklar

Doğuştan ya da sonradan meydana gelen sağlık problemleri bireylerin toplumsal yaşamını büyük ölçüde etkilemektedir. Bedensel engellilik, albino hastalığının olması, vücut azalarında görülen eksik gelişim vb. toplumda sıklıkla karşılaşılabilen durumlardır. Bunların zaman zaman ders kitaplarına gerek içerikte gerekse illüstrasyon boyutuyla yansıtılması, bireysel farklılıkların kabul edilmesine ve bu farklılıklara saygı duyulmasına

katkı sağlayacaktır. Özellikle illüstrasyonlarda tek tip bir model sunulması bireysel farklılıkların göz ardı edilmesinin yanı sıra aynı zamanda “ideal olan/arzulanan model” sunumu anlamına geleceğinden çocukların kendilerini olduğu gibi kabul etmemelerine sebep olabilir.

4.1. Genel Sağlık

Bireylerin gerek doğuştan getirdikleri gerekse sonradan sahip oldukları her türlü hastalık durumu, genel sağlığın bir parçasıdır. Öğrencilerin bedensel engelliliği, kalıcı bir hastalığın ya da alerjik durumunun olması bu kategoride değerlendirilmektedir. Ders kitaplarında gerek metinlerde gerekse resimlerde sağlık durumundaki farklılıklara dikkat çekilmesi gerekir. Toplumda istenilen her ne kadar ruhen ve elbette bedenen sağlıklı bir nesil yetiştirilmesi olsa da fiziken veya zihnen görülen sağlık sorunlarının varlığı yadsınamaz. Bu nedenle genel sağlık durumundan kaynaklı bireylerde oluşan yetersizlik duygusunun kısmen de olsa önüne geçilebilmesi, özellikle engelli bireylerin haklarına riayet edilmesi ve onları başarabilecekleri alanlara yönlendirme açısından kitaplarda idealize edilmiş karakterler yerine tüm engelleri yıkarak başarıya ulaşan bireylerin hayatlarından da örnekler sunulması önem taşır. Bilindiği gibi günümüzde bedensel engelli pek çok sporcu ve sanatkâr futbol, yüzme, resim gibi alanlarda uluslararası başarılarla imza atmaktadırlar. Ders kitaplarında yer verilecek bu tür örnekler yalnız bireysel farklılıkları ele almakla kalmayacak, aynı zamanda öğrencilere olumlu örnekler sunarak onları motive edecektir.

5. Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Bireysel Farklılıklar

Öğretim programı, esasında yetiştirilmek istenen genel insan profilidir. Her dersin öğretim programı o ders için gerekli nitelikleri belirler ve bireylerin bu niteliklere vâkıf olacak şekilde yetiştirilmesini hedefler. Tüm programların birleşimi ise devletin; toplumun genel değerlerine saygılı, çağa uygun yetiştirmek istediği insan profilini ortaya çıkarır. Bu nedenle programın uygulanma boyutundaki en temel kaynağı olan ders kitapları önemli bir yere sahiptir.

Ders kitaplarının genel nitelikleri ise Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Araçları Yönetmeliği’nde (2012) ayrıntılı olarak şu şekilde açıklanmıştır:

Ders kitaplarında kullanılan metinler, yetişkin edebiyatından farklı olarak çocukların gelişim özellikleri dikkate alınarak hazırlanır. Eserlerin en önemli işlevlerinden biri çocukların ruh ve düşünce dünyalarını zenginleştirerek onları gerçek hayata hazırlamaktır. Çocukların ruhsal açıdan sağlıklı olabilmelerinin ilk şartı çevresindeki insanlarla sağlıklı iletişim kurabilmeleridir. Bunun için çocukta bazı değerler sisteminin oluşturulmuş olması gerekmektedir. Küçük yaşlarda çocuğa verilen duyarlılık eğitimi onun kişilik gelişimini olumlu yönde etkileyecektir. Duyarlılık eğitimi alan çocuk, hayata ve çevresine karşı duyarlı bir birey olacaktır.

Yönetmelikte bireysel farklılıklara doğrudan yer verilmemiş olsa da var olan açıklamalardan çıkarım yapılmak suretiyle bireysel farklılık kavramına dikkat çekilebilir. Söz gelimi, “Çocukların ruhsal açıdan sağlıklı olabilmelerinin ilk şartı çevresindeki insanlarla sağlıklı iletişim kurabilmeleridir.” ifadesinden hareketle sağlıklı iletişimin ilk aşamalarından birinin bireysel farklılıklara saygı olduğu gerçeğidir. Bu nedenle gerek programlarda gerekse ders kitaplarında bireysel farklılık kavramını yansıtıcı örneklerin yer alması gerekir.

Yüzyıllardır eğitimin en temel materyali olan ders kitapları, “öğrencilere bilgi, beceri ve alışkanlıkların kazandırıldığı, öğretmenden sonra gelen en temel kaynaktır” (Hidroğlu, 2019). Ders kitaplarını, eğitim öğretim ortamlarında kullanılan tek araç olarak nitelendirmek elbette doğru bir ifade olmaz. Çünkü eğitim sürecinde başka materyallerden de faydalanılmaktadır. Ancak ülkemizde “birleştirilmiş sınıf”lardan tutun da kalabalık sınıflara kadar en çok tercih edilen materyalin ders kitabı olduğu da aşikârdır (Dursun,

2006). Kılıç ve Seven (2002)'e göre; ders kitabı, öğrencilerin öğrendikleri konular arasında ilişki kurmalarını kolaylaştırırken Batur (2010), ana dili öğretiminin etkili bir şekilde gerçekleşmesi için işlevsel ders kitaplarına ihtiyaç duyulduğunu ifade eder.

Her branşta en fazla kullandığı temel kaynak olan ders kitapları, öncelikle daha az maliyetlidir. Bilgi ve beceriler program doğrultusunda belirli aşamalara dikkat edilerek (kolaydan zora, bilinenden bilinmeyene gibi) sunulur. Ancak ders kitaplarının tek tip bir model sunması ve bireysel farklılıkları bütünüyle yansıtmayı en fazla eleştirilen konulardan biridir. Başbayrak (2021) tarafından yapılan “2019-2020 Öğretim Yılında Okutulan 6 ve 7. sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin ve Etkinliklerin Çoklu Zekâ Kuramı ve Öğretmen Görüşleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında araştırmacı, ders kitaplarını Çoklu Zekâ kuramının temelini oluşturan ölçütlerle incelemiştir. Çalışmanın sonucunda ders kitaplarındaki metinlerde ve etkinliklerde Çoklu Zekâ Kuramındaki zekâ alanlarına dengeli bir şekilde yer verilmediği tespit edilmiştir.

Karabulut (2021) tarafından “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenmeye Yeni Başlayanlar İçin Hazırlanmış Ders Kitaplarının Kültürlerarası İletişim ve Anlayış Bağlamında İncelenmesi” adlı yüksek lisans tez çalışmasında araştırmacı; Ankara Üniversitesi TÖMER Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı, Gazi Üniversitesi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı, İstanbul Üniversitesi Yeni İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı ve Yedi İklim Türkçe Ders Kitabını kültürlerarası iletişim ve anlayış bakımından incelemiştir. Çalışmanın sonucunda kitapların birbiri ile tutarlı olmadığı, Türkçe öğretiminde belli niteliklere uyulmadığı, kitapların içeriklerinin güncel olmadığı ve kitaplarda yer verilen kültürel öğelerin sistemli olarak aktarılmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bahsi edilen örnek çalışmalar ekseninde bireysel farklılık kavramına yeterince dikkat edilmediği sonucuna ulaşılmaktadır. En temel ders materyali olan ders kitapları, farklılıkların aktarılabilmesi, metinler aracılığı ile duyarlılık eğitiminin verilebileceği temel kaynaklardır. Söylemez'e (2010) göre; ders kitapları, içinde bulunan metinler ve görseller aracılığıyla ana dilin inceliklerinin bireylere aktarılmasını sağlar. Aynı zamanda ders kitaplarındaki metinlerle ana dilin kültürünün unsurları da bireylere öğretilir. Ders kitaplarının değer aktarımında da payı vardır. Kitaplarda yer verilen metinlerde kullanılan kahramanlar, çocuğun dış dünyayı anlamasına yardımcı olmaktadır. Dünyayı anlamlandıran çocuk, çevresindeki bireylere karşı saygı ve sevgi değerlerini davranışlarına yansıtarak iletişim kuracaktır.

Hall'a (1999) göre; çocuğun farklılıklara karşı olumsuz tutumlara sahip çevresinden etkilenmemesi, farklılıklara ön yargıyla değil de hoşgörülle yaklaşılması gerektiğini öğrenmesi için farklılıklara saygı eğitimi şarttır. Farklılıklara saygı, eğitimi küçük yaştan itibaren başlanarak her sınıf düzeyine uygun şekilde verilmelidir. Farklılıklara saygı eğitimi ile çocuk, farklı gruplara karşı oluşturduğu kalıp yargıları siler ve farklılıklara saygı duymaya başlar. Farklılıklara saygı eğitiminde öğretmenle birlikte aileye de büyük görevler düşmektedir. Öğretmen öğrenciyle beraber aileleri de farklılıklara saygı konusunda bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yapmalıdır.

6. Sonuç

Bilhassa son yüzyıldaki göçler, savaşlar, sosyoekonomik sebepler, teknoloji ve daha birçok faktörün etkisiyle hızla değişen dünyaya karşın insanların bilinç ve duyarlıklarının yeterince gelişmediği; bireysel farklılıklara saygı yerine tahammülsüzlüğün giderek arttığı her gün basına yansıyan haberlerden kolaylıkla görülebilir. Özellikle her geçen gün giderek artan göç dalgası tarihteki Kavimler Göçünden bu yana dünyanın gördüğü en büyük demografik değişimi zorunlu kılmaktadır. Bu durumun eğitim ortamlarına da yansımaları elbette kaçınılmazdır. Çeşitli bireysel farklılıklara sahip olan bireyler aynı eğitim

ortamlarında beraber eğitim görmektedir. Bu eğitim öğretim ortamı içinde bireylerin farklılaşan kültür ortamlarına katılmalarına olanak sağlamak, onların yeteneklerini ortaya çıkarmak, huzur ve uyum içinde verimli bir şekilde çalışmalarını sağlamak için bireysel farklılıklara saygının erken yaşlardan itibaren öğretilmesi önem taşır. Özellikle derslerde kullanılan eğitim materyallerinin bu bağlamda düzenlenmesi, ders kitaplarında kullanılan metinler aracılığıyla bireylere bireysel farklılıkların neler olduğunun öğretilmesi gerekir. Türkçe ders kitaplarında metinler ve görsellerin bir bütün olacak şekilde birbirini tamamlayarak verilmesi, bireysel farklılıkları yansıtan metin veya görsellere yer verilmesi gerekir. Metinlerdeki karakterlerin idealize edilmeyen kişiler olması, zaaflarıyla ve yetenekleriyle birlikte yansıtılması, bireylerin metinlerdeki karakterlerle özdeşim kurabilmelerini sağlayacaktır. Aksi hâlde idealize edilmiş tipler, gerçeklikten uzaklaştığı için çocuğun ilgisini ekmeyecek, bireysel farklılıkları yansıtmaktan uzak kalacaktır. Bu amaçla çalışmada eğitim-öğretim sürecini destekleyecek şu önerilerde bulunulabilir:

- Ders kitaplarındaki metinler, bireysel farklılıklara göre düzenlenmelidir.
- Ders kitabı yazarları, metin seçimi ve görsellerin hazırlanması sürecinde bireysel farklılıkları yansıtacak örnekler yer verilmesine gayret etmelidir. Her seviyede en azından bir-iki örnek metnin ve görselin yer alması sağlanmalıdır.
- Ders kitaplarındaki metinlerde bireysel farklılıklar ele alınırken farklılıklar; ötekileştirme, yerme, ayrıştırma amacıyla değil kişiyi diğerlerinden farklı kılan temel özellikler olarak yansıtılmalıdır.
- Ders kitaplarında yer alan metinlerde karakterlerin sadece güçlü yönlerine değil zayıf yönlerine de yer verilmelidir. Böylece öğrencilerin gerçek dünyayı algılamaları daha da kolaylaşacaktır.

Ders işleniş sürecinde ise öğretmenler, görme ve işitme gibi algısal özellikler yönünden yetersiz olan bireylere ek öğretim materyalleri sunmalı, bu öğrencilerin ölçme ve değerlendirme süreçlerinde onara uygun ölçme-değerlendirme yöntemleri kullanılmalıdır.

Kaynakça

- Akyol, H. (1997). Öğrenme güçlüğü olan çocuklara okuma yazma öğretimi. *Millî Eğitim Dergisi*, 1997(136), 16-20.
- Akyol, H. (2015). *Türkçe ilk okuma yazma öğretimi*. Ankara: Pegem.
- Aytaç, Ö. & Tan, M. (2019). Arkadaşlık üzerine kuramsal yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 345-359.
- Başbayrak, M. (2021). 2019-2020 Öğretim yılında okutulan 6 ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin ve etkinliklerin çoklu zekâ kuramı ve öğretmen görüşleri çerçevesinde değerlendirilmesi. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Batur, Z. (2010). *İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarının farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Cemiloğlu, M. (2004). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. İstanbul: Aktüel.
- Cole, P.M., Martin, S.E., Dennis, T.A. (2004). Emotion regulation as a scientific construct: Methodological challenges and directions for child development research. *Child Development*, 75, 317-333.
- Çağrıncı, Mustafa (1989), (Ahlak) Mad., TDV İslâm Ans., C. 2, İstanbul.

- Denollet, J., Nyklicek, I., Vingerhoets, J.J.M. (2008). Introduction: emotions, emotion regulation and health. İçinde A. Vingerhoets, I. Nyklicek, J. Denollet (Ed.), *Emotion regulation conceptual and clinical issues*. (3-12). New York: Springer Science Business Media.
- Dursun, F. (2006). Birleştirilmiş sınıflarda eğitim sorunları ve çözüm önerileri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2006(2), 33-57.
- Einsberg, N., Fabes, R.A., Guthrie, I.K., Reiser, M. (2000). Dispositional emotionality and regulation: Their role in predicting quality of social functioning. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2000(78), 136-157.
- Erden, M., ve Akman, Y. (2006). *Eğitim psikolojisi*. Arkadaş Yayınevi: Ankara.
- Gaberson, K.B. & Oermann, M.H. (2007). *Clinical teaching strategies in nursing*. (2nd ed., pp. 17, 22, 86, 249). New York: Springer Publishing Company.
- Gardner, H. (2005, May). Multiple lenses on the mind. In *ExpoGestion Conference, Bogota Colombia* (Vol. 252).
- Hall, N. S. (1999). *Creative resources for the anti-bias classroom*. United States of America: Delmar Publishers.
- Hıdıroğlu, M. (2019). *Türkçe ders kitapları ile ana dilim Türkçe ders kitaplarının dilsel ve görsel metinlerin niteliği açısından incelenmesi (KKTC ve TED Vakıfları Örneği)*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Kaptan, F. (1999). *Fen Bilgisi öğretimi*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Karabulut, E. Z. (2021). *Yabancı dil olarak Türkçe öğrenmeye yeni başlayanlar için hazırlanmış ders kitaplarının kültürlerarası iletişim ve anlayış bağlamında incelenmesi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Başkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Kavsaoğlu, Z. S. (2019). Öğrenme güçlükleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 26(2), 601-607.
- Kılıç, A. ve Seven, S. (2012). *Konu alanı ders kitabı incelemesi (ikinci baskı)*. Ankara: Pegem.
- Koç, M. Çolak, T. Kocaman, O. & Bayraktar, B. (2009). Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına göre üniversite öğretim elemanları ile öğrenciler arasındaki etkileşimin ahlaki düzeyi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 758-771.
- Koole, S.L. (2009). The psychology of emotion regulation: An integrative review. *Cognition and Emotion*, 23(1), 4-41.
- Kuzgun, Y. ve Deryakulu, D. (2006). *Eğitimde bireysel farklılıklar*. (Güncelleştirilmiş Geliştirilmiş 2. Baskı). Nobel Yayıncılık: Ankara.
- MEB (2012). Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği. Ankara [Erişim adresi: <https://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1605.pdf>]
- Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2019 (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar), Ankara. Erişim adresi: <https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20195716392253-02-T%C3%BCrk%C3%A7e%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%202019.pdf>
- İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı (2006). MEB: Ankara.
- Nettle, D. (2007). Individual differences. R.I.M Dunbar and L. Barrett (Ed.), *Oxford handbook of evolutionary psychology* (479-90). Oxford University Press.

-
- Öngören, H. (2007). *İlköğretim 7. sınıf Fen Bilgisi dersi "Kuvvet, hareket ve enerji" ünitesinde çoklu zekâ kuramı tabanlı öğretimin öğrenci başarısı ve tutumu üzerindeki etkisi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Denizli.
- Söylemez, A. S. (2010). *Sexism in language coursebooks: A Study on gender representations in the visuals of the primary and secondary education English coursebooks*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi: Ankara.
- Thompson, R.A. (1994). Emotion regulation: A theme in search of definition. *monographs of the society for research in child development*, 59(2/3), 25-52.
- Yücel, C. (2021). *İlkokul kademesindeki görme engelli çocukların kaynaştırma eğitim süreçlerinin eğitim hakkı perspektifinden değerlendirilmesi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.